Arkitektens synpunkter på restaurerings-arbetet

Av Anders Tengbom

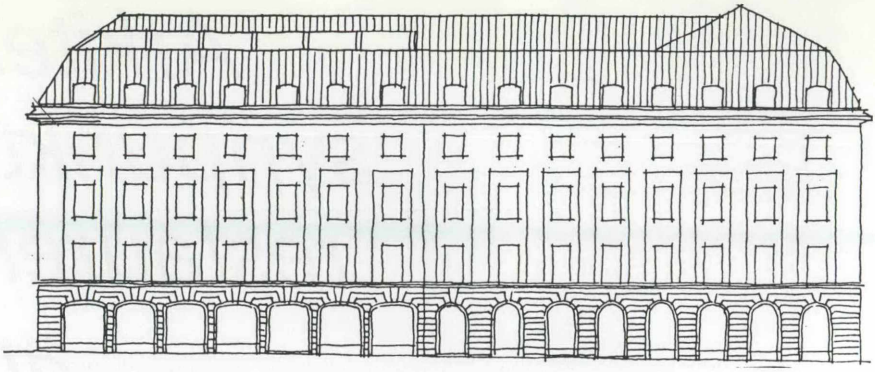
År 1963 fick jag av Rederi-Svea i uppdrag att hjälpa till med en restaurering av Räntmästarhuset. När huset på våren 1977 äntligen var färdigt och togs i bruk hade det gått 14 år av utrednings- och projekteringsarbete. Då och då hade arbetet blivit avbrutet i samband med ärendets nästan Kafka-betonade vandring mellan olika myndigheter, en vandring som beskrivits av Gösta Selling i hans skildring av Räntmästarhusets historia. Något finns väl att tillägga härom från arkitektens synpunkt, men jag ska här bara nämna något om tankarna bakom några av de många alternativa skisserna till fasadutformning och något om det färdiga huset.

Efter mycket grundliga undersökningar beträffande husets grundläggning och byggnadstekniska tillstånd och därav följande ekonomiska konsekvenser, blev det tidigt fastlagt och godkänt av de antikvariska myndigheterna att kvarterets östra del, det ursprungliga Räntmästarhuset, skulle bevaras och grundförstärkas. Den västra delen skulle rivas och nybebyggas. Alla de olika förslag till fasadutformning som vi gjorde under årens lopp, grundade sig på denna arbetshypotes. Den var ur teknisk och ekonomisk synpunkt otvivelaktigt den riktiga, men vållade ur arkitektonisk och antikvarisk synpunkt speciella svårigheter.

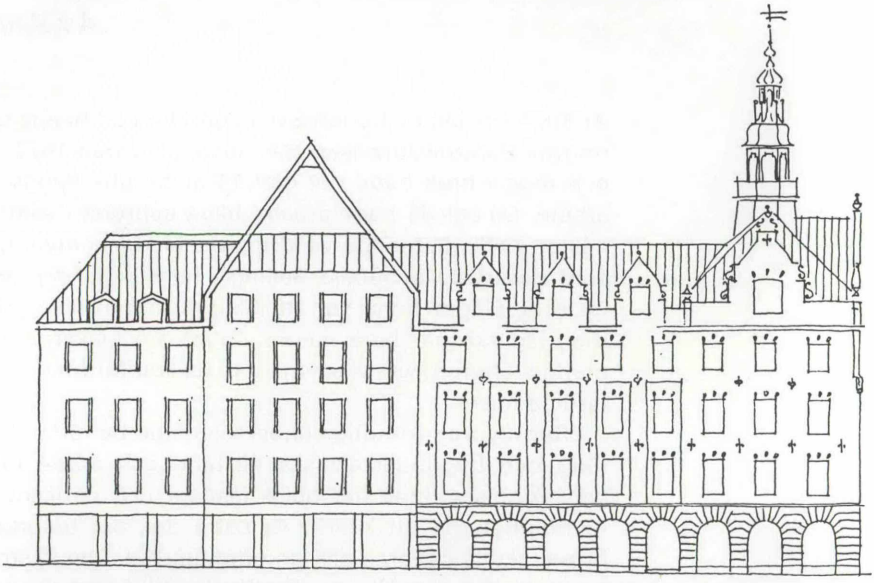
Tre alternativa fasader

Till den utställning som hölls på Stadsmuseet i februari 1969 hade vi sammanställt tre alternativa fasader. De representerade de tre principer som vi arbetat efter. Alla utgick från att västra halvan av kvarteret skulle nybebyggas.

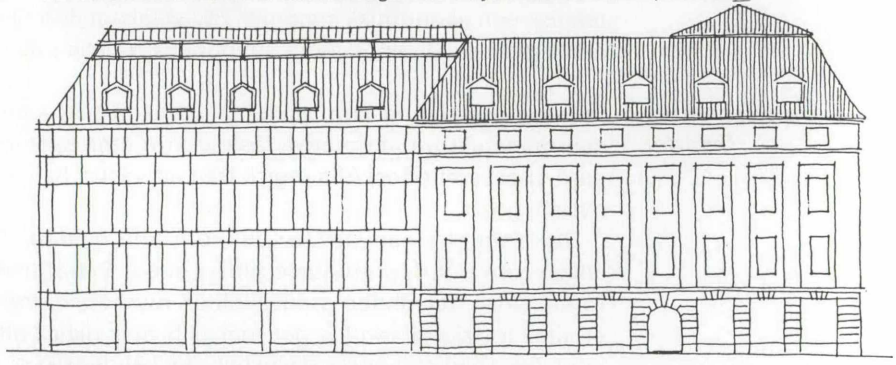
Det sista alternativet blev det som min medarbetare arkitekt Lisbeth Jörgensen och jag arbetade vidare med. Beträffande nybyggnaden så förenklades den sedan gradvis till en mycket neutral fasad. Allteftersom arbetet fortskred kändes det mer och mer riktigt att låta nybyggnaden uppträda med stor anspråkslöshet. Det kändes riktigt att inte till varje pris hävda vår egen tid, utan låta Räntmästarhuset dominera som det en gång har gjort.

1. Fasad I visar en ungefärlig rekonstruktion av 1800-talets byggnad där den västra delen givits i stort sett samma fasaduttryck, som huset hade före Lilljekvists ombyggnad. Fasaden låg till grund för byggnadsminnesförklaringen 1967.

2. Fasad II var ett försök att ha kvar östra delen enligt Lilljekvist och göra en ny västra del som bibehöll huvuddragen av Lilljekvists totalkomposition.

3. Fasad III visar ren rekonstruktion av Räntmästarhuset, byggnadsminnet. Intill ligger det en nybyggnad frigjord från historiska förebilder – ett uttryck för vår egen tid, som det så vackert brukar heta.

Räntmästarhusets ursprungliga fasader med sina genomgående lisener och låga mezzaninvåning var relativt väl bevarade. Det visade sig emellertid, att praktiskt taget all gammal puts knackats bort vid ombyggnaden 1898. Vid en undersökning av murarna påträffades dock så stora fragment av ursprunglig puts, att de kunde vara underlag för fasadernas färgsättning.

De ankarjärn av 1600-talstyp som fanns på Lilljekvists fasader visade sig vara lösa dekorationer utan praktisk funktion, ditsatta vid ombyggnaden. De togs bort, liksom de höga gavlarna med sina sandstensskulpturer. Några skulpturer och ankarjärn har satts upp i entrén vid Slussplan.

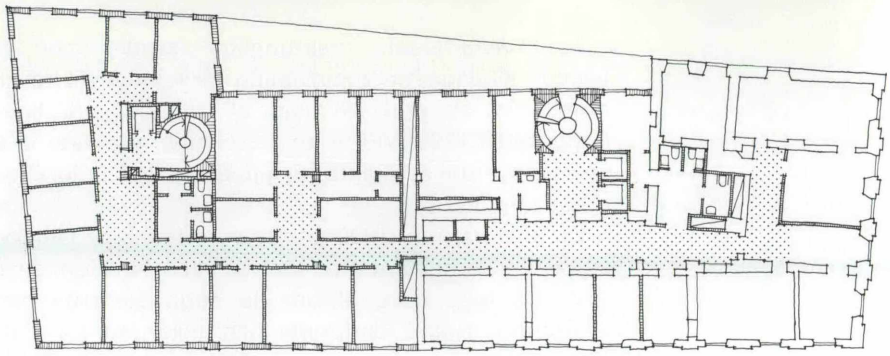
Beträffande husets disposition och de olika planlösningarna var problemen och ställningstagandena inte särskilt svåra. Huset skulle enligt zonplanen vara ett kontorshus. Måtten lämpade sig väl för detta, egentligen alldeles oberoende av vilket fasadalternativ som valdes. Vi gjorde visserligen på uppdrag ett försök att öka lägenhetsytan, genom att i nybyggnaden lägga in ytterligare en våning under samma taklisthöjd. Detta var nämligen fullt möjligt tack vare de mycket stora våningshöjderna i Räntmästarhuset. Resultatet var emellertid arkitektoniskt

4. Fasad IV visar fasaden enligt byggnadslovsansökan 1969. Den kan betecknas som ett mellanstadium i utvecklingen.

5. Fasad V visar hur fasaden slutligen blev efter de justeringar. De gjordes i samråd med byggnadsnämnden och konstruktören. Rundbågarna i bottenvåningen visade sig svåra att återställa på grund av de stora avlastningarna som gjorts under 1900-talet för att åstadkomma stora skyltfönster.

6. Plan av kontorsvåning.

dåligt. Den lugna rytm som den gamla fasaden alltid haft blev helt rubbad. Vår nye byggherre Bygg-Oleba, som hade känsla och förståelse för de kulturella och arkitektoniska värdena, avbröt genast försöket och avstod från den ökade golvytan.

Mycket gammalt förstört

Vid ombyggnader och rivningar i Gamla stan brukar man ofta, inte minst vid Skeppsbron, träffa på målade tak och paneler, väggmålningar och andra inredningsdetaljer. Men Räntmästarhuset var så många gånger – och så ovanligt grundligt – ombyggt och nyinrett, att nästan alla äldre dekorationer försvunnit. Sättningarna i grunden hade bl a medfört, att de ursprungliga taken och golven bytts ut, bilats sönder eller salats på. Det enda rum som fanns kvar var den vackert välvda, pelarburna källaren mot Slussplan, som nu inretts till personalmatsal. I bottenvåningen fanns delar av ett omålat bjälktak från 1600-talets mitt, vilket kunnat återuppsättas i hörnrummet mot Skeppsbron.

De övre våningarna, vilka vid sekelskiftet inreddes till kontor, försågs då med genomgående nya snickerier. Endast några enkla 1700-talsdörrar hade blivit kvar. I salen en trappa upp påträffades i sekundärt läge rester av ett dekorerat brädtak, målat som en himmel med ulliga moln och brokiga fåglar. Takbräderna kan dateras till omkring 1740. De kunde tyvärr inte läggas samman och användas.

Från början var tanken att en svit mot Skeppsbron, en och två trappor upp, skulle kunna få behålla både dörrar, paneler och taklister från ombyggnaden 1898. Den nya hyresgästen, Statens avtalsverk, hade dock så speciella krav på extra isolering att inte ens de gamla dörrarna kunde användas. Nu har den omtalade inredningen endast kunnat bibehållas i två hörnrum mot Skeppsbron.

Det är inte bara de arkitektoniska stilarna som växlar. Även den antikvariska vetenskapen har sina modeväxlingar såsom framgår av Sellings skildring av Räntmästarhusets långa och delvis lidandes historia.

Bakom Lilljekvists hårdhänta behandling av kvarteret Achilles låg givetvis en stark vilja och ambition, kanske inte så mycket att göra en antikvarisk insats som att åstadkomma ett – som han såg det – vackert hus som avslutning på Skeppsbron. Och när vi 70 år senare ånyo bearbetade problemet hade vi samma ambition: att framförallt åstadkomma ett vackert hus – som vi såg det.